

14 VŠEOBECNE O ĽUDSKÝCH ČNOSTIACH

Úvod²³¹

Na ceste za Kristom sa snažíme zobliecť starého a obliecť nového človeka. V tej prvej fáze človek sa zameriava na to, aby skrotil, potlačil a usmernil svoje telesné pudy, zmysly a vášne. V druhej fáze začína pracovať na tom, aby čoraz lepšie ovládal a zužitkoval vyššie ľudské schopnosti, teda rozum a vôľu.

Získavanie čností je dôležitou časťou cesty nasledovania Krista, časťou, ktorej musíme venovať mimoriadnu pozornosť, veď práve čnostným životom sa Kristovi čoraz viac pripodobňujeme.

14.1 Ľudské čnosti

Ľudské čnosti sú pevné postoje, stále dispozície, trvalé dokonalosti rozumu a vôle, ktoré usmerňujú naše činy, usporadúvajú naše vášne a riadia naše správanie podľa rozumu a viery. Poskytujú človeku ľahkosť, sebaovládanie a radosť, aby mohol viesť morálne dobrý život. Čnostný človek je ten, ktorý slobodne koná dobro. Morálne čnosti sa získavajú ľudským úsilím. Sú výsledkom a zároveň zárodkom morálne dobrých činov: uspôsobujú všetky schopnosti človeka, aby mali účasť na Božej láske.

Čnosti rozdeľujeme na prirodzené a nadprirodzené.

Prirodzené čnosti

Ľudstvo si vždy uvedomovalo moc a krásu prirodzených čností. Už Aristoteles, Ciceron a Platón písali o základných ľudských čnostiach. Prirodzené ľudské čnosti sú v samom zárodku ľudskej prirodzenosti, preto majú veľký význam aj pre našu kresťanskú formáciu. Sú základom, na ktorom sa neskôr budujú čnosti nadprirodzené. Pius XII. často poukazuje, že najprv musíme svet urobiť ľudským, aby sa neskôr mohol stať božským. Preto sa kresťania najprv musia snažiť o úprimnosť, nestrannosť, nepredpojatosť, dodržiavať dané slovo, byť čestný a pravdivý v reči.²³² Tieto a mnohé iné prirodzené čnosti nás robia hodnými prijať čnosti, ktoré sú výsostne Božím darom.

²³¹ Porov.: ONDRA, M.: Seminárna práca. Spišská Kapitula : 2004.

²³² Porov.: GAZZERA, A.: *V jeho šľapajach*. Rím : 1982, s. 296.

Nadprirodzené čnosti

Nadprirodzené čnosti prevyšujú prirodzené. Definujú sa ako dobré schopnosti, ktoré ľudská duša získava bez svojho pričinenia spolu s milosťou posväcujúcou, ktorá je pre dušu princípom nadprirodzeného života. Pre kresťana nestačí ostať pri prirodzených čnostiach, pretože je určený pre nadprirodzený poriadok. Povolanie kresťana je dospieť k videniu Boha z tváre do tváre, nie skúmať len čisto ľudský poriadok. Pre dosiahnutie tohoto vyššieho poriadku potrebuje vznešenejšie prostriedky, ktoré Boh vlieva pri krste, teda čnosti nadprirodzené. Tie neničia prirodzené čnosti, ale ich zdokonaľujú, tak ako milosť nepotláča prirodzenosť, ale ju povyšuje. Predsa však je medzi nimi veľký rozdiel, ako medzi zemou a nebom, ako medzi človekom a Bohom.²³³

Nadprirodzené čnosti sa delia na mravné, inak nazývané základné a božské.

14.2 Základné alebo mravné čnosti (virtutes cardinales)

Štyri čnosti majú základnú úlohu. Preto sa volajú „základné čnosti“ (virtutes cardinales), všetky ostatné sa zoskupujú okolo nich. Sú to: rozvážnosť (prudentia), spravodlivosť (iustitia), mravná sila (fortitudo) a miernosť (temperantia). Spomínajú sa už v Starom zákone: „A keď niekto miluje spravodlivosť, ona spôsobuje čnosti, lebo učí miernosti a opatrnosti, spravodlivosti a mravnej sile“ (*Múd 8,7*). Pod inými pomenovaniami sa týmto čnostiam dostáva chvály na mnohých miestach Svätého písma.

Mravné čnosti nám pomáhajú zbaviť sa každej nezriadenej náklonnosti ku stvoreniam a ovládať svoje náruživosti. Toto sa uskutočňuje podľa pravidiel zdravého rozumu.

Po prvé, musí poznať, čo je dobré a správne, toto mu umožňuje čnosť rozumu.

Po druhé, to, čo správne poznal, treba uskutočniť, uviesť do života, to vykonáva čnosť spravodlivosti.

Po tretie, treba odstrániť prekážky, ktoré môžu toto uvedenie znemožniť, tomuto napomáha miernosť.

Po štvrté zas ťažkosti môžu odstrašiť človeka, ktorý nekoná úplne podľa kritérií rozumu. V takýchto prípadoch sa zasahuje povolaním udatnosti.²³⁴

Všetky štyri čnosti majú svoje korene v milosti posväcujúcej. Prvoradá úloha pripadá čnosti spravodlivosti. Aristoteles tvrdí, že je matkou všetkých ostatných čností.

²³³ Porov.: GAZZERA, A.: *V jeho šľapajach*. 1982, s. 297.

²³⁴ Porov.: MÜLLER, L.: *Asketika*. Trnava : Posol Božského Srdca Ježišovho, 1944, s. 280 - 281.

Rozvážnosť (prudentia)

Táto čnosť pobáda rozum, aby vyberal a usmerňoval prostriedky vedúce k poslednému cieľu. Týmto spôsobom odpovedá: čo by na mojom mieste robil Ježiš Kristus? Hlavne Starý zákon, predovšetkým Kniha prísloví zdôrazňuje čnosť rozumnosti. V Novom zákone o nej hovorí Kristus: „Nestarajte sa o to, ako a čo máte hovoriť, ale Duch vášho Otca bude vo vás hovoriť“ (Mt 10,16-26). Kristus nám tým dokazuje, že rozumnosť je nadprirodzená čnosť, daná tým, ktorí sú ochotní milovať Boha viac, než kohokoľvek iného. Rozumnosť je najzákladnejšia zo všetkých čností, pretože všetky vedie a riadi. Pozná cestu do neba i nebezpečenstvá, vyskytujúce sa tejto ceste. Nachádza sa v strede medzi božskými a mravnými čnosťami a svetlom božských čností osvecuje mravné. Rozumnosť niekedy zasahuje do čností, no nemení ich povahu. Ak nejaká čnosť má sklon vybočiť zo zlatého streda, napríklad odvaha do trúfalosti či zbabelosti, rozumnosť ju usmerní na správnu cestu.

Čnosť rozumnosti je potrebné pestovať. Boh rozdeľuje ľuďom rozumnosť podľa poslania, ktoré im zveril. Ak dary Božie padnú na pripravenú pôdu, správnym cvičením ich môžeme rozmnožiť. Takouto pôdou je zdravé svedomie a hlboká viera. Preto sa rozumnosť niekedy nazýva „zrakom viery a citom svedomia.“²³⁵ Vo všeobecnosti najväčšou prekážkou rozvážnosti je hriech. Hriech už podľa svojej podstaty je najväčšou nerozumnosťou. Pre čnosť rozumnosti sú však najnebezpečnejšie tie hriechy, ktoré narušujú činnosť rozumu, teda hriechy zmyselnosti.²³⁶

Spravodlivosť (iustitia)

Spravodlivosť je základná čnosť, ktorá pomáha človeku vystríhať sa pred egoizmom a vedie ho k láske k blížnemu a k Bohu. Týka sa vôle človeka, kým rozumnosť sa týka rozumovej schopnosti.

Spravodlivosť voči Bohu sa volá „čnosť nábožnosti“ (virtus religionis). Spravodlivosť voči ľuďom robí človeka schopným, aby rešpektoval práva každého a vnášal do ľudských vzťahov súlad, ktorý podporuje primeraný rozvoj (aeguitas) voči ľuďom a spoločnému dobru. Delí sa na viac skupín. Sú čnosti, ktoré hoci právny podklad majú a ich záväznosť je odôvodnená, rovnaké však rovnakým nemôžu vracať, vzájomne nevyrovnávajú. Sú to tie čnosti, ktoré sú povolané upravovať náš vzťah k Bohu a k jeho zástupcom, voči rodičom a predstaveným. Rozoznávame tri takéto čnosti: čnosť úcty k Bohu (religio), čnosť úcty k rodičom (pietas) a čnosť úcty k vyššie postaveným (observantia).

Do druhej skupiny patria čnosti, ktoré síce nemajú právneho podkladu a nie sú záväzné podľa zákona, povzbudzujú však plniť a usporiadať naše povinnosti plynúce z prirodzeného mravného zákona. Tieto sa zas delia na

²³⁵ Porov.: GAZZERA, A.: *V jeho šľapajach*. 1982, s. 330 - 333.

²³⁶ Porov.: MÜLLER, L.: *Asketika*. 1944, s. 283.

d'alsie dve menšie skupiny. Sú čnosti, ktoré sú na základe prirodzeného mravného zákona jednoducho potrebné, sú to pravdymilovnosť (veritas, pravdomlupnosť, úprimnosť) a vd'áčnosť, iné zas žiaduce sú iba k dokonalosti, úplnosti mravne dobrých skutkov, ako napríklad štedrosť a priateľskosť.²³⁷

Mravná sila (fortitudo)

Vedie človeka, aby sa za víťazstvo dobra pevne a smelo postavil proti všetkým nebezpečenstvám, či problémom, dokonca aj proti smrti. Aby sme pochopili význam čnosti udatnosti, je potrebné, aby sme poznali, aké veľké nebezpečenstvo skrýva v sebe strach. Udatnosť je teda akousi protiváhou strachu a bojzlivosti.

Čnosť mravnej sily treba osvedčovať napríklad vtedy, keď máme znášať rôzne námahy, súženia, alebo keď nás postihne duchovná suchopárnosť, či vtedy keď musíme žiť v skazenom prostredí a nepoškvriť sa, keď sa máme pevne rozhodnúť pre cestu dokonalosti, či z lásky k Božiemu kráľovstvu opustiť domov, keď máme vytrvať na nastúpenej ceste i popri ťažkostiach, monotónnosti a nude vyplývajúcich zo zvykovosti, aj napriek všetkým protivenstvám a urážkam.²³⁸ Táto čnosť sa však prednostne prejavuje pri vyznávaní viery pred prenasledovateľmi a to často i za cenu mučeníctva. Mučeníci sú najkrajším príkladom čnosti udatnosti, keď po vzore Krista dávajú svoj život za vieru i za blížnych. Cirkev Kristova sa môže chváliť miliónmi hrdinov, ktorí svoje presvedčenie vo viere spečatili svojou krvou. Títo hrdinovia podstupovali za pravú vieru násilnú smrť bez toho, aby sa jej protivili a bránili.²³⁹ Ďalšie čnosti príbuzné tejto sú: veľkodušnosť, veľkorysosť, trepezlivosť a vytrvalosť.

Miernosť (temperantia)

Je to čnosť, ktorá podľa noriem prirodzeného i Božieho zákona reguluje zmysly človeka, predovšetkým chuť a hmat. Človek má dve základné pnutia: vyhľadávať potravu, aby si zachoval život a rozmnožovať sa, aby zachoval svoj rod. Avšak hnaný záľubou často prekračuje určené medze tým, že vylúči cieľ alebo nedodrží mieru v prostriedkoch. A preto je tu čnosť miernosti, aby zasiahla a regulovala inštinkt a aby sa človek neoddával sám sebe nezriadenou láskou, ale miloval Boha. Aby rozum mohol účinnejšie regulovať sám seba, miernosť obmedzuje alebo vylučuje aj dovolené záľuby.²⁴⁰

Mienosť v jedení a pití:

Pud vyhľadávať potravu pre zachovanie života je niekedy prisilný a aj pomerne dokonalé osoby cítia nevyhnutnú potrebu nadprirodzenej čnosti miernosti. Pre jej dosiahnutie používa sa viacero prostriedkov. Predovšetkým

²³⁷ Porov.: MÜLLER, L.: *Asketika*. 1944, s. 284.

²³⁸ Porov.: SCUPOLI, L.: *Duchovný zápas*. Bratislava : Oto Németh, 2000, s. 67.

²³⁹ Porov.: MÜLLER, L.: *Asketika*. 1944, s. 292.

²⁴⁰ Porov.: GAZZERA, A.: *V jeho šľapajach*. 1982, s. 362 - 364.

jest' a piť len v prípade potreby a počas rozumného času stravovania a odopriet' si občas aj patričné množstvo, teda určiť si niekedy pôst, aj zo zdravotných dôvodov. Striedmosť sa odporúča hlavne v prípade alkoholických nápojov.

Čistota:

Je to čnosť, ktorá reguluje pohlavnú záľubu podľa požiadaviek rozumu a Božieho zákona. Ide tu vlastne o vládu duše nad telom. Na ceste ku kresťanskej dokonalosti patrí na popredné miesto, pretože pripravuje dušu na spojenie s Bohom. „Blahoslavení čistého srdca, lebo oni uvidia Boha“ (Mt 5,8). Život v čistote odzrkadľuje tú živú túžbu mať účasť na živote svätého Boha a zblížiť sa s nepoškvrneným Božím Baránkom, a to plnším duchovným životom, ale aj nadprirodzenou plodnosťou, ktorá dáva Cirkvi nové životné sily.

Čnosti podobné čnosti miernosti sú: sebaovládanie, pokora, vedychtivosť, veselosť a slušnosť v obliekaní i správaní.²⁴¹

14.3 Teologálne (božské) čnosti

Ľudské čnosti sú zakorenené v teologálnych čnostiach, ktoré uspôsobujú schopnosti človeka, aby mohli mať účasť na Božej prirodzenosti. Teologálne čnosti sa totiž bezprostredne vzťahujú na Boha. Robia kresťanov schopnými žiť vo vzťahu s Najsvätejšou Trojicou. Pôvodcom, dôvodom a predmetom teologálnych čností je jeden Boh v troch osobách.

Teologálne čnosti sú základom, dušou a charakteristickou vlastnosťou morálneho konania kresťana. Stvárajú a oživujú všetky morálne čnosti. Boh ich vlieva veriacim do duše, aby sa stali schopnými konať ako jeho deti a zaslúžili si večný život. Teologálne čnosti sú zárukou prítomnosti a pôsobenia Ducha Svätého v schopnostiach človeka. Teologálne čnosti sú tri. viera, nádej, láska.

Viera

Je to nadprirodzená čnosť, pomocou ktorej s vierou prijímame vzhľadom na Božiu autoritu všetko to, čo nám prostredníctvom Cirkvi predložil veriť. Je to božská čnosť, ktorej predmetom je Boh. Je to dar potrebný k spáse, bez ktorého nie je možné páčiť sa Bohu, ktorá je počiatkom našej spásy. Je tajomná, rozumom nepreniknuteľná a záslužná, pretože človek slobodne a dobrovoľne skláňa svoj rozum pred tajomstvami.

Cirkev je neomylná, keď hlása a definuje zjavenú pravdu. Preto viera katolíka je vlastne účasťou na viere učiacej Cirkvi, ktorú si môže, ba je povinný vzbudiť si každý, kto dospel k používaniu rozumu. Úkon viery je osobný vzťah medzi Bohom a človekom. Je to osobné stretnutie, ktoré smeruje k živému Bohu, ktorý

²⁴¹ Porov.: MÜLLER, L.: *Asketika*. 1944, s. 299 - 308.

sa zjavuje v Kristovi. Naša viera sa nevzťahuje na nejakú formulu, ale na živú Osobu. Úkon viery je aj hnutím duše k tejto Osobe, k Bohu. Pre veriaceho kresťana veriť znamená predovšetkým hľadieť očami Ježiša Krista, myslieť a usudzovať ako on sám a s ním. Ježiš nám ponúka svoje oči, city, myšlienky. Vierou vidíme zvláštne skutočnosti: v trpiacom a chudobnom sa nám zjavuje Kristus, blížny sa mi predstavuje ako brat... Pre veriaceho kresťana je prvoradou úlohou aj živiť svoju vieru a to predovšetkým štúdiom, ktorého hlavným prameňom je Sväté písmo, ďalej modlitbou, ktorá buduje osobný vzťah, a životom podľa viery, teda svedectvom, ktoré je svetlom tohoto sveta.²⁴²

Nádej

Božská čnosť nádeje je Bohom vliata pohotovosť, ktorou s istotou očakávame, že s pomocou Božou dosiahneme večnú blaženosť. Inými slovami, veríme Bohu, lebo On je pravda, v neho dúfame, lebo On je dobrota a práve pre jeho nekonečnú dobrotu a pravdu sa na jeho prisľúbenia môžeme spoľahnúť. Nositeľom nádeje je vôľa. Predmetom nádeje je dobro a toto dobro je aj predmetom vôle. Vôľa sama nie je schopná dosiahnuť stanovené dobro, preto je potrebné, aby ju Božia milosť povznášala a posilňovala. Nádej nás spája s Bohom a ukazuje na pomínelnosť rozkoše, slávy a bohatstva. Učí nás dôverovať Bohu, nie ľuďom a naňho upierať svoj zrak, a veriť, že nás nebude skúšať nad naše sily.

Božská nádej z hľadiska dokonalosti má nesmierny význam, pretože ak na strmú cestu, ktorá vedie k svätosti nevrhá svoje povzbudzujúce lúče, človek čoskoro zanechá úsilie a námahy. Nádej je to, čo udrží človeka v tých skúškach a ťažkostiach, ktorými Boh dušu cvičí a očisťuje ako zlato. Keďže nádej má tak potrebnú úlohu v našom duchovnom živote, je potrebné, aby sme si ju chránili a rozvíjali. Má i svojich nepriateľov. Medzi ne patrí zúfalstvo, ktoré je jedným z hriechov proti Duchu Svätému, inokedy dušu zatemňuje množstvo hriechov, niekedy len domnelých. Nikto nesmie strácať dôveru ani pre množstvo a násilnosť pokúšenie. Veľkým nepriateľom nádeje býva i opovážlivá dôvera v Božie milosrdenstvo. Božskú nádej môže zničiť aj hmotárske zmýšľanie a túžba po pomínelných veciach. Kresťan je povinný vždy dúfať v Boha, tiež nespoliehať sa na vlastné sily, ale modliť sa, bedliť a pracovať.²⁴³ Nádej sa úzko spája s radosťou, ktorá je znakom opravdivého kresťanského života.

Láska

Láska je nadprirodzená čnosť, ktorou milujeme Boha pre neho samého, nadovšetko a svojho blížneho z lásky k Bohu. Svätý Tomáš v komentári na Prvý list Timotejovi hovorí: „Viera ukazuje cieľ, nádej po ňom túži, láska ho dosahuje.“ V láske nie je jeden predmet, ale dva: Boh a blížny. Láska spôsobuje, že milujeme, pretože Boh miluje a káže milovať: „Budeš milovať Pána, svojho

²⁴² Porov.: GAZZERA, A.: *V jeho šľapajach*. 1982, s. 305 - 309.

²⁴³ Porov.: MÜLLER, L.: *Asketika*. 1944, s. 268 - 272.

Boha... a svojho blížneho...“ Teda láska znamená milovať Boha pre neho a Boha v blížnom. Boha milujeme, lebo je lásky najhodnejší. Blížneho milujeme pre Božiu dobrotu, ktorá sa v ňom odráža a pretože Boh ho miluje, pretože je naším bratom, je vykúpený tou istou krvou Kristovou a určený k tej istej sláve.

Láska je najdokonalejšia zo všetkých čností, je ich spojivom. Láska je životodarný princíp, ktorý dáva do pohybu celý nadprirodzený organizmus. Láska je jediná cesta, ktorá prichádza od Boha a vedie k Bohu, je to najvyššie prikázanie. „Toto je najväčšie prikázanie“ (Mt 22,37). Láska má byť rozlišovacím znakom kresťanov: „Po tom poznajú všetci, že ste moji učeníci, keď sa budete navzájom milovať“ (Jn 13,15). Mierou kresťanskej lásky je milovať bez hraníc, tak ako miloval Kristus, darovať sa a obetovať sa. Okrem tej najvyššej, kresťanskej, rozlišujeme lásku: priateľskú, bratskú, dobročinnú a prívetivú. Existujú rôzne druhy lásky, ale len jej rôzne prejavy, či rôzne intenzity.

Lásku je potrebné chrániť a umožniť jej rásť, napríklad častým uvažovaním o pohnútkach lásky, častou a vrúcnu modlitbou o rozmnoženie lásky, ustavičným bojom so sebaláskou a častými úkonmi vzbudenia si lásky.²⁴⁴

Záver

Náuka o čnostiach patrí k základom duchovného života. Bolo o nej napísané veľké množstvo odbornej literatúry, ktorá opisuje túto problematiku oveľa obširnejšie a podrobnejšie, ako sme podali.

²⁴⁴ Porov.: GAZZERA, A.: *V jeho šľapajach*. Rím, 1982, s. 322 - 330.